

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚТАН ТЫС УАҚЫТТА ОҚЫРМАНДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ТИІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Бекжанқызы Гүлшат

gulsatbekzankyzy1@gmail.com

«Бастауыш білім беру деңгейінің педагогы» ББ-ның 3 курс студенті
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, сеньор-лекторы, магистр - Әуелбаева.Г.С

Қазіргі дамыған заманда білімді болу – заман талабы. Бірақ бұл білімге тек дайын ақпарат көздерінен емес, өз бетімізше іздену мен еңбектену арқылы қол жеткізу маңызды. Үздіксіз білім алу және өзін-өзі дамыту – жеке тұлғаның қалыптасуындағы негізгі факторлардың бірі. Бұл жолда ең тиімді құрал – кітап оқу. Кітап оқу адамның рухани әлемін байытып қана қоймай, оның ойлау қабілетін, сөздік қорын, шығармашылық әлеуетін дамытады.

Алайда, қазіргі таңда оқушылардың кітап оқуға деген қызығушылығы төмендеп барады. Әсіресе, бастауыш сынып оқушылары көркем әдеби шығармаларды оқудан тыс қалып, тіпті мектеп оқулықтарының өзіне жеткілікті назар аудармайды. Бұл мәселенің бірнеше себептері бар: гаджеттерге деген тәуелділік, қызықтыратын әдебиеттердің аздығы, ата-аналар мен мұғалімдердің жеткіліксіз ықпалы, оқыту әдістерінің ескіруі. Осындай жағдайларда балалардың оқуға деген ынтасын арттырудың жаңа жолдарын қарастыру өзекті мәселеге айналып отыр.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың тапсырмасына сәйкес, Оқу-ағарту министрлігі білім алушылар арасында кітап оқуға деген қызығушылықты арттыру мақсатында "Оқуға құштар мектеп" жобасын бекітті [1]. Бұл жоба аясында мектептерде түрлі іс-шаралар ұйымдастырылып, оқушылардың кітап оқуға деген ынтасы көтерілуде. Жоба бойынша оқушыларға күнделікті 20 минут кітап оқу ұсынылып, мектеп кітапханаларының қорын жаңарту, оқырмандар клубтарын құру, ата-аналармен бірлескен оқу кештерін өткізу сынды шаралар қолға алынған.

Мемлекет тарапынан кітап оқуды қолдау мақсатында жүргізіліп жатқан іс-шаралармен қатар, педагогика ғылымында да оқырмандық қызығушылықты қалыптастырудың түрлі жолдары ұсынылған. Оқыту әдістері мен балалардың оқу процесіне деген көзқарасы туралы көптеген ғалымдар зерттеу жүргізген.

К.Д. Ушинскийдің пікірінше, баланың оқу дағдысын дамыту үшін жүйелі түрде оқу, кітап арқылы ойлау қабілетін жетілдіру, мазмұнын қайталап айту әдістері маңызды. Ол балаларға оқу процесін қызықты етіп ұйымдастыру қажеттігін атап өткен. Осыған байланысты, бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық қызығушылығын арттыру үшін оқу сабақтарында түрлі әдістерді қолдану қажеттігін айтқан [2]. Әдебиеттік оқу сабағындашығарманы оқып, оның мазмұнын қайталап айту, кейіпкерлердің іс-әрекетін талдау арқылы оқушылардың мәтінмен жұмыс жасау қабілетін дамытуға болады. Сонымен қатар, сыныптан тыс оқу барысында кітапханамен бірлескен жұмыстар ұйымдастырып, оқушылардың өздігінен кітап тандауы мен оқуы үшін қолайлы жағдай жасау қажет.

В.А. Сухомлинский де баланың кітап оқуға деген қызығушылығы мектепте қалыптасуы тиіс екенін көрсеткен. Оның пікірінше, шығарманы мәнерлеп оқу, мазмұнын талдау және кейіпкерлердің әрекеттерін бағалау арқылы балалардың оқуға деген сүйіспеншілігін арттыруға болады [3]. Сондай-ақ, баланы мәжбүрлемей, қызықтырудың маңыздылығына тоқталып, бұл процеске мұғалімдер мен ата-аналардың белсенді қатысуы керектігін ерекше атап өткен.

Л.С. Выготскийдің "Жақын арадағы даму аймағы" теориясына сәйкес, бала күрделі тапсырмаларды ересектердің немесе білікті құрдастарының көмегімен орындағанда, оның танымдық қабілеттері дамиды [4]. Сондықтан ата-аналар мен мұғалімдер баламен бірге оқып, оқылған материалды талқылап, мазмұнын сұрақтар арқылы саралап отыруы баланың оқу

дағдысын жетілдіруге ықпал етеді.

Бастауыш сынып – баланың оқу мәдениетінің қалыптасуындағы ең маңызды кезең. Бұл уақытта оқуға деген сүйіспеншілікті ояту, кітапқа қызығушылық қалыптастыру – әр педагог пен ата-ананың басты міндеттерінің бірі. Егер осы кезеңде оқушыларға дұрыс бағыт-бағдар берілсе, олар кітапты тек оқу құралы ретінде емес, жаңа әлемді танудың, өзін дамытудың негізгі көзі ретінде қабылдайды. Осы зерттеуде бастауыш сынып оқушыларының сабақтан тыс уақытта кітап оқуға қызығушылығын арттыру жолдары қарастырылады. Кітап оқудың маңызы мен оның баланың танымдық, шығармашылық қабілеттеріне әсері талданып, оқушылардың кітапқа деген сүйіспеншілігін оятудың тиімді әдістері ұсынылады.

Кітап – адамның ең жақын досы, ақылшысы және сырласы. Ол кез келген жаста пайдалы, бірақ әсіресе бала кезінде кітап оқудың маңызы зор. Кітап оқу адамның ойлау қабілетін дамытып, есте сақтауын жақсартады, шығармашылық және эмоционалдық әлеуетін арттырады. Сонымен қатар, сөздік қорын кеңейтіп, ең бастысы, тұлғалық және рухани дамуына ықпал етеді. Бұл туралы Абай атамыз да "Кітап – жан азығы, жығылғанда сүйеу болады, адасқанда тура жолға салады" деп атап өткен. Ал "Зерттеулер көрсеткендей, кітап оқу адамның когнитивті дамуына оң әсер етеді. Стэнфорд университетінің зерттеуі бойынша, жүйелі түрде кітап оқитын адамдардың есте сақтау қабілеті 30%-ға артады. Америкалық Психологиялық Ассоциацияның (APA) зерттеуінде, кітап оқу эмоциялық интеллектті дамытып, стрессті 68%-ға төмендететіні анықталған [5]. Бұрынғы ата-бабаларымыз да осыны түсініп, балаларын кішкентайынан кітапқа, әсіресе ертегілерге баулыған.

Ертегі – ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан асыл мұра, ол кез келген дәуірде өз құндылығын жоғалтқан емес. Бастауыш сынып оқушылары арасында ертегіге деген қызығушылық әлі күнге дейін жоғары. Бұл жастағы балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты, олардың танымдық қабілеттерін дамытуда ертегілердің маңызы зор. Сондықтан қазіргі бастауыш сынып оқу бағдарламаларында да ертегілерге ерекше мән беріледі. Ертегілер – балалар әдебиетінің маңызды бөлігі болғанымен, қазіргі балалардың көркем шығармаларға қызығушылығы төмендеп барады. Бұл құбылыстың бірнеше себептері бар, оларды қарастырайық:

Бастауыш сынып оқушыларының сабақтан тыс уақытта кітап оқуға деген қызығушылығының төмендеуіне бірнеше негізгі факторлар әсер етеді:

- Технологиялардың дамуы. Қазіргі балалар ақпаратты тез әрі оңай алуға дағдыланған. Гаджеттер арқылы кез келген сұрақтың жауабын бірден табуға мүмкіндік бар, бұл олардың іздену, ойлану және кітаптан ақпарат алуға деген ынтасын төмендетеді.

- Балаларға арналған көркем шығармалардың аздығы. Бастауыш сынып оқушыларына арналған қызықты, жас ерекшеліктеріне сай әдеби шығармалар саны шектеулі.

- Шығармалардың күрделілігі. Кейбір кітаптар балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келмейді. Қиын тілмен жазылған шығармалар олардың кітап оқуға деген қызығушылығын төмендетуі мүмкін.

- Жайлы оқу ортасының болмауы. Мектептерде немесе үйде арнайы кітап оқу бұрыштарының ұйымдастырылмауы, жайлы жағдай жасалмауы оқушылардың кітапқа деген ықыласын азайтады.

- Мотивацияның жеткіліксіздігі. Мұғалімдер мен ата-аналар балаларды кітап оқуға жүйелі түрде ынталандырмаса, олар оны қызықсыз іс деп қабылдайды.

- Кітапханалардағы белсенділіктің төмендеуі. Балаларға арналған кітапханаларда шығармаларды талдау, кітап оқу мәдениетін қалыптастыру жұмыстары аз жүргізіледі. Бұл балалардың кітапханаға деген қызығушылығын әлсіретеді.

Осындай факторлардың әсерінен кітап оқуға деген ықыластың төмендеуі – оқушылардың сөздік қорының азаюына, шығармашылық ойлау дағдыларының баяу дамуына, танымдық белсенділігінің төмендеуіне алып келеді. Сондықтан бұл мәселені шешу үшін арнайы әдістер мен ынталандыру тәсілдерін қарастыру қажет.

Ең алдымен, кітап оқуды ата-ана мен ұстаздар өзінен бастауы керек. Күнделікті өмірде кітап оқуды әдетке айналдырып, балаларға үлгі көрсету маңызды. Күніне кемінде жарты сағат болса да, отбасылық ортада немесе қоғамдық орындарда кітап оқу арқылы балаға оң әсер қалдыруға болады.

- Осы тұста ата-ананың рөлі: Баланы кітап оқуға мәжбүрlemeу, оны қызықтыру. Баламен бірге кітап оқу, мазмұнын талқылау. Оқылған шығарманы сахналау немесе рөлдерге бөліп оқу арқылы баланың қызығушылығын арттыру.
- Оқуға деген мотивацияны арттыру: Балалар үшін марапаттау жүйесін енгізу (мысалы, ең көп кітап оқыған оқушыға сыйлық беру), Ертегілерді визуализациялау, суреттермен безендіру. Танымал ертегілер мен әңгімелер бойынша қысқа видеолар немесе анимациялар жасау.
- Кітапханалар жұмысын жетілдіру: Балаларға арналған кітапханаларды көбейту, олардың кітап қорын жаңарту. Кітап оқу бұрыштарын мектептерде арнайы ұйымдастыру. Кітапханаларда "Ертегілер еліне саяхат" сияқты интерактивті шаралар өткізу.
- Мектептердегі бастамаларды дамыту: "8 минут кітап оқу" сынды жобаларды жалғастыру. Оқушыларды кітапханаға саяхат жасату. Сабақтан тыс уақытта арнайы кітап оқу кештерін ұйымдастыру.
- Интерактивті оқыту: Ертегі немесе шығарманы оқып болған соң, оны сахналап көрсету. Түрлі платформаларда оқушыларға ойын түріндегі викториналар, сұрақ-жауап тесттері ұйымдастыру. Ата-аналармен бірлескен "Кітап оқу кештері" өткізу.

Жоғарыда аталған шараларды жүйелі түрде жүзеге асыру балалардың кітапқа деген қызығушылығын арттырып, оқу мәдениетін дамытуға септігін тигізеді. Оқушылардың кітап оқуға деген қызығушылығын арттыру үшін мектепшілік бастамалармен қатар, мемлекет тарапынан да ауқымды жобалар жүзеге асырылуда. Осындай бастамалардың бірі – «Оқуға құштар мектеп» жобасы.

Қорыта келе, балалардың оқуға деген қызығушылығын арттыру – кешенді әрі жүйелі жұмысты талап ететін үдеріс екенін айтқым келеді. Бұл бағытта мектептерде жүргізіліп жатқан түрлі жобалармен қатар, ата-аналардың белсенді қатысуы да маңызды рөл атқарады. Оқыту үдерісінде К.Д. Ушинский, В.А. Сухомлинский және Л.С. Выготский сынды педагог-ғалымдардың зерттеулерін негізге ала отырып, баланың оқу дағдысын дамытуға бағытталған тиімді әдістерді қолдану қажет. Сонымен қатар, оқушылардың өздігінен кітап оқуға деген қызығушылығын ояту үшін мектеп пен кітапхана жұмыстарының сапасын арттырып, түрлі ынталандырушы шараларды ұйымдастыру маңызды. Бастауыш сынып оқушылары үшін оқу – тек білім алу құралы ғана емес, сонымен қатар, ойлау қабілетін дамыту мен эмоционалды жетілуінің негізгі тетігі екенін ескерсек, бұл бағыттағы жұмыстарды жүйелі түрде жалғастыру қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. "Оқуға құштар мектеп" жобасы туралы қаулы // Ресми құжаттар жинағы, 2021. – №3. – Б. 45-50. Америкалық Психологиялық
2. Ушинский К.Д. Балаларға арналған оқу әдістері // Мәскеу: Педагогика, 1981. – 240 б.
3. Сухомлинский В.А. Кітап оқу мен баланың дамуы // Киев: Радянська школа, 1976. – 320 б.
4. Выготский Л.С. Жақын арадағы даму аймағы теориясы және оқу процесі // Психология негіздері, 1986. – №4. – Б. 95-110.
5. Ассоциация (АРА), Стэнфорд университеті. Кітап оқудың когнитивті дамуға әсері және есте сақтау қабілетімен байланысы // Психологиялық зерттеулер журналы, 2020. – №5. – Б. 112-125.